

УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ В ООН

**БРУЗ В.С.,
доктор історичних наук, професор**

**Інститут міжнародних відносин
Київського університету
імені Тараса Шевченка**

В історії української дипломатії досвід співробітництва в ООН посідає особливо важливе місце, оскільки він дає можливість прослідкувати етапи її формування і розвитку, принципи і методи в складних специфічних умовах існування СРСР. Проблема ця надзвичайна багатопланова і вимагає спеціального всебічного дослідження. Враховуючи обмежені рамки виступу на даній конференції, зупинимось лише на деяких принципових питаннях концептуального характеру, пов'язаних з оцінкою і висвітленням досвіду української дипломатії в ООН у 1945-1991 рр.

Проголошення незалежності України відкрило якісно новий етап у міжнародній діяльності нашої держави. Створилися умови для самостійного визначення цілей і завдань у відповідності з корінними національними інтересами українського народу. Зникли великодержавні пута, які зв'язували будь-які ініціативи і контролювали кожний крок української дипломатії.

Але якщо новий етап в розвитку української дипломатії цілком правомірно і зрозуміло знайшов позитивну оцінку в широких політичних колах, то ставлення і концепції щодо зовнішньої політики та дипломатії УРСР за часів існування СРСР не можна характеризувати однозначно. Це особливо наочно проявилось в ряді заяв політичних і державних діячів, які справедливо критикуючи негативні явища минулого, фактично заперечували саме існування української зовнішньої політики у ті складні часи.

На наш погляд, таке нігілістичне ставлення до всієї передісторії сучасної української дипломатії є політичним перекосом, що суперечить об'єктивним реаліям.

Насамперед слід врахувати різницю між зовнішньою політикою і дипломатією. Якщо цілі, принципи і напрями зовнішньої політики цілковито визначалися союзними директивними органами, то дипломатія як інструмент втілення в життя зовнішньополітичних завдань мала певні можливості, хоч і обмежені, в плані пошуків методів і шляхів практичної діяльності. До того ж

було б неправильним вважати, що союзна зовнішня політика не враховувала, або суперечила інтересам республіки. Те, що необхідно було кожний крок погоджувати з Москвою, не означало, що не існувало української зовнішньої політики. Не існувало незалежної, самостійної політики, але політику, узгоджену з Москвою, українська дипломатія, українська зовнішньополітична служба здійснювала і перекреслювати або недооцінювати її неправомірно.

Уважне, неупереджене вивчення досвіду української дипломатії в ООН за часів існування СРСР має і політичний і науковий інтерес. Це був специфічний і багато в чому унікальний період, коли УРСР була складовою частиною Радянського Союзу, а в ООН – повноправним членом міжнародної організації Статут якої проголошував суверенну рівність всіх країн-учасників Організації Об'єднаних Націй. Така специфіка створила можливості для активної і багатогранної діяльності українських дипломатів в різних органах ООН.

Вже на установчій конференції в Сан-Франциско українська делегація на чолі з народним комісаром закордонних справ УРСР Д.С.Мануїльським внесла вагомий внесок в розвиток Статуту ООН. Керівник української делегації очолював комітет, в якому були сформульовані преамбула, цілі і принципи ООН. Широко відома плідна діяльність представників України в різних органах ООН. Україна обиралася членом Ради Безпеки, Економічної і Соціальної Ради, Комісії ООН з народонаселення, Комісії ООН з прав людини, Комісії ООН з становища жінок, Комітету ООН по здійсненню невід'ємних прав палестинського народу та інших.

Здібності українських дипломатів, їх творчі пошуки оптимального вирішення актуальних міжнародних проблем особливо рел'єфно проявилися у тих випадках, коли Україна була єдиним представником від СРСР. Так сталося, що представники України протягом десятиліть незмінно обиралися заступниками Голови Спецкомітету проти апартеїду, а СРСР не входив до складу цього комітету. В ліквідації апартеїду в Південній Африці українська дипломатія відіграла не тільки активну, а й провідну роль, проявляючи ініціативи в мобілізації зусиль світової громадськості. Ця славетна сторінка української дипломатії тісно пов'язана з діяльністю Постійних Представників при ООН М.Полянчика, В.Мартиненка, В.Кравця, Г.Удовенка та інших українських дипломатів.

Особливий інтерес в плані вивчення передісторії дипломатії незалежної України має період другої половини 80-х років, коли в умовах так званої перебудови в СРСР істотно зростає ініціативність української дипломатії в ООН. В ці роки на оонівській ниві плідно працювали такі дипломати як А.Бутейко, Б.Гудима, В.Ельченко, Б.Корнієнко, В.Ліпатов, М.Макаревич, В.Скофенко, В.Хандогій, Б.Тарасюк, А.Тараненко, І.Турянський та інші, які пізніше стали послами, начальниками управлінь, заступниками міністра. Це переконливо свідчить про значення досвіду, здобутого ними саме в ООН.

Є підстави вважати, що досвід, одержаний в ООН, став вагомою підвалиною для розбудови української дипломатії після проголошення незалежності України.

Діяльність української дипломатії в ООН за часів існування СРСР привертає до себе увагу і з точки зору вивчення визрівання передумов для проголошення незалежності України, оскільки саме там склалися найбільш сприятливі міжнародні, правові основи для проявлення ініціативних кроків.

Отже, об'єктивний аналіз дає підставу розглядати 1945-1991 роки, як специфічний період в діяльності української дипломатії в ООН, коли в складних умовах контролю з боку Москви українські дипломати провели велику, корисну багатозначну роботу в інтересах міжнародного співтовариства народу України.

Тому слід вітати кроки по шляху глибокого, об'єктивного висвітлення даного періоду в історії української дипломатії. Цікавим і корисним виданням останнього часу була публікація «Дипломатія сучасної України», підготовлена у 1997 року Національною Академією Наук України, Науковим товариством ім.Т.Шевченка та Міністерством закордонних справ України.

Публікація являє собою енциклопедичний довідник, що є частиною «Енциклопедія сучасної України». Читачі з інтересом ознайомляться з біографічними даними ряду українських дипломатів, з аналітичними статтями, присвяченими зовнішній політиці України (Г.Удовенко), НАТО (І.Харченко), Раді Європи (О.Купчишин), СНД (О.Данильченко), ЮНЕСКО (В.Хандогій) та інші.

Як зазначається у Передмові, даний довідник є «своєрідним опробуванням через друк» частини численних матеріалів, що їх готує редакційна колегія для чотиритомного енциклопедичного видання про Українську державу останнього десятиліття. Такий підхід до комплектування довідника обумовив наявність деяких рис, які не можуть не викликати запитання. Одна справа, коли ці матеріали подаються в загальній енциклопедичній публікації, і інша – коли читач буде знайомитися лише з тими матеріалами, які вміщені в опублікованій брошурі. Зауваження, помічені зірочками окремі матеріали, які треба сприймати як «доповнення» до невідомих читачеві статей, навряд чи здатні забезпечити повне уявлення про ту чи іншу тему чи подію.

Читачеві буде, наприклад, незрозумілим чому серед персоналій дипломатичної служби України немає Д.Мануїльського - першого керівника зовнішньополітичного відомства країни. Викликає запитання і концепція публікації щодо «сучасної України». В довіднику вміщені матеріали про дипломатів, які працювали на міжнародній ниві 30-40-50- років тому. Всі ці матеріали йдуть під рубрикою «Дипломатія сучасної України». В той же час стаття, присвячена діяльності України в ООН, не розкриває місце і значення

періоду 1945-1991 рр. в історії дипломатії. Фактично цим рокам присвячено один абзац, з якого читач довідається лише про те, що за часів існування СРСР ООН була «чи не єдиним міжнародним форумом, з трибуни якого світ отримував інформацію про Україну», а «високий міжнародний авторитет та визнання « українська дипломатія заслужила тільки після 1991 р.»¹.

По-перше, ООН не була єдиним міжнародним форумом, в якому брала участь УРСР. Достатньо згадати про активну діяльність української дипломатії в ЮНЕСКО, Міжнародній організації праці і ряді інших спеціалізованих установ.

По-друге, українські дипломати розглядали ООН не тільки як засіб для поширення знань про Україну. Така постановка питання збіднює багатопланову діяльність української дипломатії, спрямовану на розв'язання актуальних міжнародних проблем. Щодо міжнародного визнання, то є всі підстави твердити, що українська дипломатія, особливо у 80-ті роки користувалася серйозним авторитетом в колах ООН. Перед істориками-міжнародниками постає складне і відповідальне завдання: глибоко і всебічно висвітлити передісторію дипломатії незалежної України, коли був накопичений величезний корисний досвід.

ПОСИЛАННЯ

¹ Дипломатія сучасної України. - К., 1997. - С. 50, 51.